

BANKACILIKTA RİSK

Prof. Dr. Ahmet UĞUR
İnönü Üniversitesi İktisat Bölüm

2020

Risk Nedir?

- Risk kavramını incelediğimizde karşımıza çeşitli tanımlar ortaya çıkmaktadır.
- Genel anlamda risk, gelecekte ne olacağı hakkında bugünkü belirsizlik olarak tanımlanmaktadır.
- Risk, istenmeyen durumlarla karşılaşma olasılığıdır.
- Risk, bir işleme ilişkin, bir parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın oluşması nedeniyle, ekonomik faydanın azalması ihtimalidir.
- Risk, gelecekte bir anda gerçekleşecek getirinin, beklenen getiriden sapması durumu olarak tanımlanabilir.
- Teknik anlamda risk, getirilere ilişkin olasılık değerlerinin ortalama değer etrafındaki dağılımı ile ifade edilebilir.

Risk Nedir?

- Finansal anlamda risk, bir firmanın veya bir biriminin net nakit akımındaki volatilité olarak tanımlanmaktadır.
- Banka açısından risk, başarı yerine başarısızlığı, yatırımların zarara uğrama ihtimalini, taahhüt edilen yükümlölüklerin yerine getirilmemesi ya da beklenmeyen durumların ortaya çıkmasına bağılı olarak zarar etme ihtimalidir.
- Bankacılıkta risk, *taraflarca kabul edilen veya istenilen yükümlölüklerin yerine getirilmemesi, beklenen olayların gerçekleşmemesi ya da beklenmeyen durumların ortaya çıkmasına bağılı olarak zarar etme olasılığını ifade eder.*

Risk Nedir?

- BDDK bankalar için riski; “bir işleme ya da faaliyete ilişkin parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın oluşması nedeniyle ekonomik faydanın azalması ihtimali” olarak tanımlamaktadır.
- Bankacılıkta risk, gelecek için oluşturulan beklentiler ile gelecekte gerçekleşen durumun birbirinden farklı olması olasılığıdır.
- Bu fark pozitif veya negatif yönde olabilir.
- Alınan risk sonucunda bankalar, beklenmedik hesaplanmamış bir zarar veya kar elde edebilir ya da ekstra maliyet veya gelir elde edebilir.

Bankacılıkta Riskler

- Bankacılık faaliyeti doğası gereği çok sayıda risk içermektedir.
- Bunun başlıca nedeni, bankaların faaliyetlerinde diğer ticari işletmelerle karşılaştırılamayacak kadar fazla tutarda yabancı kaynak kullanmasıdır.

Kredi Riski

- Finansal işlemlerde bulunan kişi veya kuruluşlardan birinin, karşı tarafa olan yükümlülüklerini yerine getirememesinden kaynaklanan potansiyel kayıp “**kredi riski**” olarak adlandırılır.
- Kredi riski, “karşı taraf riski” diye de adlandırılır.
- Kredi riski , kısaca ve klasik anlamda verilen kredinin, kısmen veya tamamen geri dönmeme riskidir.
- Kredi riski, bu ödemelerin ya hiç ya da zamanında yapılamaması nedeniyle net kar ve hisse piyasa değerinde oluşabilecek potansiyel değişimlerdir.

Kredi Riski

- Kredi riski ile en çok karşı karşıya kalan finansal kurumların başında bankalar gelmektedir.
- Kredinin klasik bankacılığın temel fonksiyonlarından biri olması nedeniyle kredi riski bankacılık literatürü içinde ilk tanımlanan risktir.
- Banka ne zaman bir kredi verse, borç alanın anapara ve faiz taksitlerini zamanında ödeyememe olasılığı ile karşı karşıyadır.

Likidite Riski

- Likiditeyi tanımlamak gerekirse bu kavramı paraya yakınlık şeklinde ifade edebiliriz.
- En likit varlık paradır.
- Likidite riski genel olarak, ihtiyaç duyulan miktarda fonun ihtiyaç duyulduğu anda uygun bir maliyetle bulunmaması, elde tutulan finansal varlığın istenilen zamanda ve fiyatta elden çıkarılmaması veya transfer edilememesi sonucunda zarara uğrama olasılığı olarak tanımlanabilmektedir.
- Likidite riski, bankanın normal operasyonları için yetersiz likiditesi riski yani bankanın yükümlülüklerini vadesinde karşılamasında yeterli likiditeye sahip olmama riskidir.

Likidite Riski

- Daha basit bir şekilde bankanın parasının bitmesi ve günlük faaliyetlerini gerçekleştirmede zorlanması diyebiliriz.
- Likidite riskinde banka, mevduat çıkışları ve kredi taleplerini karşılayabilecek parayı bulmakta zorluk çekmektedir.
- Burada problem likit varlıkların yetersizliği veya bankanın piyasadan nakit toplayamamasıdır.

Likidite Riski

- Likidite riski finansal kurumlarda karşılaşılan temel ve en büyük risklerden birisidir.
- Likidite problemi finansal kurumları iflasın eşiğine getirebilir. Bu yüzden likidite banka için hayati önem taşımaktadır.
- Likiditenin bir banka için bu kadar önemli olması vade uyumunu ön plana çıkarmaktadır.
- Vade uyumu toplanan mevduatın vadeleri ile krediler ve diğer fonlamaların tarihlerinin aralarında uyum olmasını ifade etmektedir.

Likidite Riski

- Yüklümlükleri kısa vadeli olan bir banka, topladığı fonları uzun vadeli kredilere ya da uzun vadeli diğer plasmanlara dönüştürdüğü takdirde likidite riski ile karşı karşıya kalacak, yüklümlüklerinin vadesi geldiğinde bunları yerine getirmek için gerekli fonları bulamayacaktır.
- Örneğin, mevduat çekilişlerinin düzeyi beklenenin üzerinde gerçekleşirse, bankalarda likit fonların bulunmaması nedeniyle likidite riski doğar.
- Mudilerin paralarını çekmek istemeleri durumunda banka likiditesini kaybederek iflasa bile gidebilir.

Likidite Riski

- *Likiditeye dönmede dikkat edilecek bir nokta da karşılaşılabilecek kayıptır.*
- Bir kıymet likiditeye çevrilebilir ancak bu işlem esnasında çok fazla iskontoya tabi ise bu istenilen bir durum değildir ve banka gerektiğinde likiditeye çevirmede tereddüt edecektir.
- Bir kıymetin piyasada hacmi fazla, likiditeye dönmesi kolay ve iskonto oranı az ise rağbet gören bir kıymet olacaktır.
- Ancak burada kârlılık veya getiri ile likidite arasında zıt bir ilişki bulunmaktadır.
- *Likit kıymetlerin getirileri az iken likit olmayan kıymetlerin getirileri fazladır.*
- Burada banka bir karar vermeli, likidite talebi ile beklenen veya tahmin edilen kârlılık veya getirisini dengeleyerek bir portföy oluşturmalı yani risk, getiri ve likidite kararlarına göre getirisini ve likiditesini belirlemelidir.

Likidite Riski

- **Likidite riski ile tasfiye riskinin de ayrımının yapılması gerekir.**
- *Likidite riski bir banka veya firmanın ödeme gücü olmasına rağmen belirli bir zamanda nakit sıkıntısı nedeniyle ödemelerini gerçekleştirememesidir.*
- *Tasfiye riski ise firmanın varlıkları ile borçlarını ödeme kapasitesini yitirmesidir.*

Piyasa Riski

- Piyasa riski, genel anlamda; piyasadaki fiyat hareketleri sonucunda finansal varlıkların değerlerinde meydana gelebilecek değişimler nedeniyle oluşacak kayıp olarak tanımlanmaktadır.
- Bankacılıkta piyasa riski finansal kıymetlerin piyasa fiyatlarındaki hareketlerden dolayı zararla karşılaşma riski olarak da tanımlanabilir.

Piyasa Riski

- Bir bankanın portföyünde çeşitli kıymetler vardır.
- Piyasadaki fiyat değişikliklerinden bu kıymetler ayrı ayrı etkilenmektedir.
- Hepsinin duyarlılığı ve göstereceği tepki farklı olduğundan kıymetlerin fiyatlarında aynı yönde ve etkide değişiklik meydana gelmez.
- Bu değişiklik farklılıkları banka için piyasa riskini oluşturur.

Piyasa Riski

- Piyasa riskinin çeşitleri veya alt başlıkları ise aşağıdaki gibidir:
- Faiz oranı riski
- Döviz kuru riski
- Hisse senedi değeri riski
- Değerli maden/hammadde fiyatı riski

Faiz Oranı Riski

- **Faiz oranı riski**, faiz oranlarında meydana gelen beklenen ve beklenmeyen değişimlere bağlı olarak finansal araçların değerinde meydana gelen oynamalar ve bunların genel bir sonucu olarak işletmelerin finansal pozisyonunda meydana gelen olumsuz değişimler olarak tanımlanabilir.
- **Faiz oranı riski**, finansal varlıkların getirileri ve yükümlülüklerin maliyetlerinin faiz oranı değişimlerinden etkilenmesiyle, net faiz gelirinde meydana gelecek değişimdir.
- Faiz oranı riskine faiz geliri kazandıran aktiflerin gelirlerinin düşmesi veya faiz gideri oluşturan pasiflerin giderlerinin artması ile net faiz gelirinin azalması da denebilir.
- **Faiz oranı riski** genel tanımıyla, *faiz oranlarındaki ters (beklenmeyen) yöndeki hareketlerin bankayı karşı karşıya bıraktığı zarara (ekonomik kayba) uğrama olasılığıdır.*

Faiz Oranı Riski

- Bankaların fonlama maliyetlerinin kredilendirme ile elde edilecek gelirden daha hızlı artması riskine faiz oranı riski adı verilir.
- Faiz oranı riski, faize duyarlı aktif, pasif ve bilanço dışı kalemlerin miktar ve vade açısından uyumsuzluğu sonucu ortaya çıkan bir risktir.
- Faiz oranları dalgalandığı zaman finans kuruluşlarının bütün aktif, pasif ve bilanço dışı kalemler ile birlikte gelir ve giderleri değişir.
- Faiz oranı riski doğası gereği spekülatif bir risktir, çünkü faiz oranı değişimleri kâr ya da zarara sebep olabilmektedir.
- Örneğin eğer borçlanılan para üzerindeki faiz giderleri, borç olarak verilen krediler üzerindeki faiz gelirlerinden daha hızlı artıyorsa, artan faiz oranları bankanın kâr marjını düşürecektir.

Faiz Oranı Riski

- Bir bankanın faiz oranlarındaki değişimden etkilenmesi birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkabilir.
- Bu faktörler temel olarak;
- **Yeniden fiyatlama riski**
- **Baz oran riski**
- **Getiri eğrisi riski**
- **Opsiyon riski**

Yeniden Fiyatlama Riski

- Genellikle belirli bir zaman dönemi içinde yeniden fiyatlanan varlıklar ile yeniden fiyatlanan yükümlülüklerin miktarlarının karşılaştırılmasıyla ölçülmektedir.
- Bilançoyu oluşturan aktif ve pasifler ile bilanço dışı enstrümanlara uygulanacak faiz oranlarının yeniden belirlenebilme zamanları yani '**vade**'lerinin farklı zamanlara düşmesi nedeniyle uğranılabilecek zararı ifade eder.
- Bu sorunun ortaya çıkmasındaki en büyük neden dünyada olduğu gibi ülkemizde de yapılan uzun vadeli aktifleri kısa vadeli fonlarla finanse etmektir.
- Eğer bu durumda faizler yükseliyorsa banka zarar ediyor demektir.

Yeniden Fiyatlama Riski

- Varlıklarının yeniden fiyatlama vadesi yükümlülüklerinin yeniden fiyatlama vadesinden uzun olan bankalar “**yükümlülüklerine hassas**” olarak tanımlanır.
- Çünkü faize hassas yükümlülükleri faize hassas varlıklarından daha çabuk yeniden fiyatlanmaktadır.
- Tam tersi bir durumda ise “**varlıklarına hassas**” bir banka faiz oranlarındaki ani bir artıştan faydalanırken faiz oranlarındaki ani bir düşüşten olumsuz etkilenecektir.

Döviz Kuru Riski

- Bankaların döviz işlemleri sonucu zarar etme ihtimali ile karşı karşıya kaldığı riske **döviz kuru riski** ya da **yabancı para (YP) pozisyon riski** denilmektedir.
- Kur riski ya da yabancı para (YP) pozisyon riski; bankaların bilançoları içinde YP oluşturdukları pozisyonlara bağlı olarak, döviz kurlarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle uğrayabilecekleri gelir kaybı ve buna bağlı oluşacak olumsuz durumlardır.
- Döviz kuru riski kurlarda meydana gelen değişiklikler sonucu oluşabilecek zararlar olarak nitelendirilebilir.

Döviz Kuru Riski

- Döviz kuru riski en genel ifadeyle, döviz varlıklarıyla döviz borçlarının farklı miktarlarda olması nedeniyle, döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin ortaya çıkardığı bir risktir.
- Döviz kuru riskinin ortaya çıkabilmesi için öncelikle döviz kuru riskine açık olunması gereklidir.
- Döviz kuru riskine açık olunması, sahip olunan varlık ve yükümlülüklerin döviz kurlarındaki değişimlere duyarlılığı olarak tanımlanmıştır.

Döviz Kuru Riski

- Bankalar, mevduat toplama ve kredi verme işlemlerini farklı para cinsleri üzerinden yapmaları halinde kur riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar.
- Bir banka, mevduat toplama ve kredi verme gibi olağan faaliyetlerini aynı para cinsi üzerinden gerçekleştirdiğinde faiz oranı riski veya kredi riski gibi risklerle karşılaşırken bu işlemleri farklı para cinsleri üzerinden gerçekleştirirse bu risklerin yanısıra kur riski ile de karşılaşmaktadır.
- Örneğin, Türkiye'deki bankalar için döviz mevduat toplayıp TL üzerinden kredi vermek; ya da TL üzerinden mevduat toplayıp döviz üzerinden kredi vermek bankaları kur riski ile karşılaştıracaktır.

Döviz Kuru Riski

- Eğer bankanın bilançosunda aktifteki yabancı para mevcudu pasifteki yabancı para mevcudundan az ise kur riski artacaktır.
- Söz konusu duruma “**açık pozisyon**” denir.
- Tersî durumda yani aktifteki yabancı para mevcudu pasifteki yabancı para mevcudundan fazlaysa “**kapalı pozisyon**” söz konusudur.

Döviz Kuru Riski

- Kur riskinin ölçümü ve yönetiminde dikkatle üzerinde durulması gereken iki nokta bulunmaktadır.
- Bunlardan ilki döviz kuru volatilité riskidir.
- Kurlarda meydana gelen volatilité net pozisyonların değerinde anlık değişimlere neden olmaktadır.
- İkincisi ise yabancı para cinsinden varlıklar ve yükümlölüklerin arasında vade yapılarından dolayı meydana gelen uyumsuzluklardır.
- Bankalar bu vade uyumsuzluğu neticesinde yeniden fiyatlama riskine maruz kalmaktadırlar.

Diğer Piyasa Riskleri

- Globalleşen piyasalar ve artan rekabet şartlarında, işletmelerin maruz kaldıkları finansal risklerin hemen tamamı döviz kuru ve faiz oranı riskinden oluşmaktadır.
- Döviz kuru ve faiz oranı risklerinin dışında hisse senedi ve değerli maden/hammadde fiyatı riskleri de piyasa risk grubu içine girmektedir.
- Bu riskler kısaca hisse senedi ve değerli maden/hammadde fiyatlarındaki beklenmedik dalgalanmalardan kaynaklanan zarar olarak tanımlanabilir.

Operasyonel Risk

- Diğer finansal risk türlerine göre sayısallaştırması ve ölçümü çok zor olmasına karşın, operasyonel risk de bir kurumun geleceğini tehdit eden önemli risklerden biridir.
- Bankalar açısından operasyonel risk; yetersiz veya başarısız iş süreçlerinden, banka yönetimi ve çalışanları tarafından zaman ve koşullara uygun hareket edilmemesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi, raporlama ve görüntüleme sistemlerindeki aksaklıklardan dolayı bankanın zarar etme olasılığı olarak tanımlanmaktadır.
- Operasyonel risk, bir bankanın maliyetlerinin gelirlerini aşan bir biçimde faaliyette bulunması ve bu nedenle özkaynaklarını yitirmesi ve özkaynaklarında ciddi miktarda azalma yaşanması anlamına da gelmektedir.

Operasyonel Risk

- Operasyonel risk, işlem süreçlerindeki veya yönetim sistemlerindeki düzensizlikler nedeni ile meydana gelebilecek finansal kayıplar olarak tanımlanmaktadır.
- Operasyonel risk biraz daha geniş bir tanımla; yetersiz veya başarısız iç süreçler, insanlar, sistemler veya dış olaylardan kaynaklanan doğrudan veya dolaylı zarar olarak nitelendirilebilir.
- Operasyonel riski kendi içinde alt başlıklara ayırarak tanımlayabiliriz.

Operasyonel Risk

- Yöneticilerin ve personelin yetersizliğinden, ihmalinden, görevlerini unutmalarından ya da kötüye kullanmalarından veya kasıtlı olarak suç sayılan eylemleri gerçekleştirmelerinden kaynaklanan riskler “*personel riski*” olarak adlandırılır.
- Bilgisayar ve iletişim sistemlerindeki teknik sorunlar ve aksamalar, virüs problemleri, yetersiz ya da demode olmuş sistemlerden kaynaklanan riskler “*teknik riskler*” olarak adlandırılır.

Operasyonel Risk

- İşletmenin örgüt yapısı ve işleyişiyle ilgili sorunlardan doğan riskler; “*organizasyon riski*” adını alır.
- Örgüt içerisinde kademeler arasındaki bilgi akışının yetersizliği ve yetki sınırlarının kesin olmaması gibi sorunlardan kaynaklanan belirsizlikler bu gruba girer.
- “*Yasal riskler*” ise, yapılan sözleşmelerin kanun olarak geçerli olmadığı veya doğru bir şekilde belgelendirilmediği durumlarda ortaya çıkmaktadır.
- Özellikle uluslararası işlemlerde, faaliyetlerin birden fazla hukuk düzenini ilgilendirmeleri nedeniyle yasal risklerle karşılaşma olasılığı artmaktadır.

Ülke Riski

- Ülke riski genel olarak uluslararası kredi işlemlerinde, kredi alan kişi ya da kuruluşun faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısı nedeniyle yükümlülüğünü tamamen ya da kısmen yerine getirememesi anlamına gelir.
- Ülke riski, her hangi bir ülkenin çeşitli sebeplerden dolayı dış borçlarını ödeyememesi ya da ödemek istememesi sonucunda ortaya çıkan bir risktir.
- Ülke riski bir ülkede makro ekonomik ve/veya politik durumlardan kaynaklanan potansiyel finansal kayıplar olarak tanımlanabilir.

Ülke Riski

- Ücret düzeyi, enflasyon, ekonomik büyüme ve resesyon gibi ekonomik değişkenler ekonomik riske neden olmaktadır.
- Savaşlar, politik krizler, moratoryum, kamulaştırma, seçimler, gümrük kısıtları gibi etkenler de politik riske etki etmektedir.
- Bunların yanısıra para ve sermaye piyasalarındaki düzenlemeler sonucu oluşabilecek düzenleme riski de ülke riskini oluşturmaktadır.

Ülke Riski

- Sınırların kalkması, ekonomik liberalleşme ve küreselleşme nedeniyle son yıllarda dramatik bir biçimde artan bir risk türüdür.
- Özellikle küresel çapta işlemler gerçekleştiren büyük bankalar için ülke riski son derece önemlidir.
- Çünkü bu bankalar kuşkusuz ülke riski yüksek olan ülkelerde faaliyet gösterirken daha yüksek faiz oranı ve işlem ücreti talep edeceklerdir.